

T. D. K.

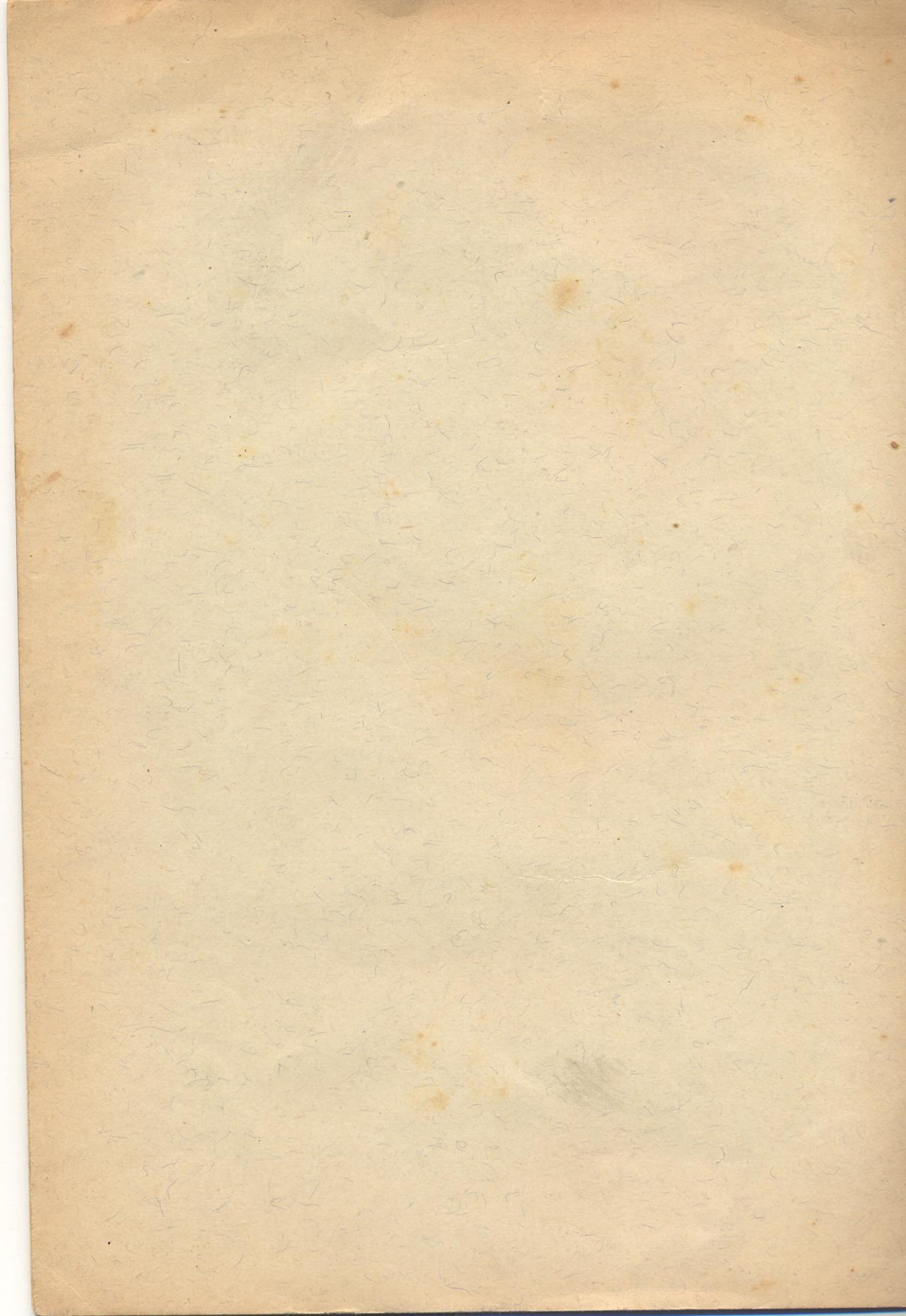
02571

\$ 10

†

Prof. H. Reşit Tankut'un
GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE
Pankronik usulle ve Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri
adlı tezinde geçen
ÖRNEKLER

1936
İSTANBUL
DEVLET BASIMEVİ

T. D. K.

Prof. H. Reşit Tankut'un
GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE
Pankronik usulle ve Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri
adlı tezinde geçen
ÖRNEKLER

1936
İSTANBUL
DEVLET BASIMEVİ

H. Reşit Tankut'un tezindeki misaller burada toplanmış ve tez okunurken takibin kolaylaştırılması için misallerin arası (***) ile ayrılmıştır. Her grupun başına bir numara konulmuştur. Sırası gelince tez sahibi bu numarayı söyleyecektir.

**PROF. H. REŞİT TANKUT'UN
GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE
PANKRONİK USULLE VE PALEO - SOSYOLOJİK
DİL TETKİKLERİ ADLI TEZİNDE GEÇEN
ÖRNEKLER**

1 — Her kelimedede bir ana kök bulunduğu muhakkaktır.

Ot : Oğ + ot = oğot Ot

Ar : Ağ + ar = ağar Ar

As : Ağ + as = ağas As

*
* *

2 — «Ot» kelimesinin birçok manaları arasında akıl ve fikir anlamları da vardır.

Ot (Uygur) : Akıl ve hûş (Rad. c. I.)

Ut » : Fikir, hicap (B. T. L.)

Öt » : Nasihat (ongin yazıtları)

*
* *

3 — A — Güt : İdeal (Adana taraflarında)

Güdü: Tasavvur, tahayyül (Müteferrika, Veled Çelebi)

*
* *

3 — B — Ar = (ağar) : Bu kelimenin birçok anlamları arasında birde yükseklik, beyazlık ve parlaklık vardır. Meselâ :

4 — Ar mank : Kırmızı sarı şey (Kaşgari C. I S. 76)

Ar : Muhterem, muhteşem, koca, büyük, mukaddes,
ilâhî. (Yak. Pekarski S. 126)

Arı : Halis, helâl, iffetli, mukaddes, münezzeh, pak,
saf, tahir, temiz, (Rad. garp, koman)

Bunlara mukabil ana kökü düşürmemiş şekli ile.

Ağar : Sadık (Orhun)

Ağarma : Fecir (L. O., Çorum)

Ağarmak : Beyazlanmak, parlamak.

*
* *

5 — Hint-Avrupa dillerinde :

Sanskrit : aruna = Altun sarısı, kırmızımı.
» : Aruşa = Ateş rengi, kırmızı.

Ve ana kökü yalnız (vokal halinde) muhafaza etmiş olarak :

Avesta : au ruşa = beyaz renk.

Lâtin : au rora = şafak (Fransızca aurore)

*
**

6 — As (ağas)ın manaları arasında yukarı, yüce ve faide manaları da vardır.

As : Menfaat (Garp Türkçesi B. T. L.).

Ası : Menfaat (Kamusu Türki)

Asığ : }
Asığ : » } (Çağatay, Kamusu Türki)

Asık : İstifade (Çağatay. Radlof. C. I.)

As : Kalmak, yükselmek (bir şeyden yukarı) (Kırgız, Sağ, Koy. R. C. I.)

Üs : }
Üst : } Yukarı, üst taraf

Asmak : Bir şeyi yukarı almak.

Aş : Üstün gelmek, tebarüz etmek, (Rad. C.I. S. 586)

Ana kökü muhafaza etmiş olarak da :

Ağası yır : Miraç (Kuran tercümesi : Bursa)

Ağış : Yüceye çıkmak, yücelmek suud (Kaşgari C. I.

S. 59)

Ağış : Kaldırmak, yükselmek (Uygur Radl. C. I.

S. 169)

Agas : Ağaç, sırık (Koybal, Radl. C. I. S. 152)

Ağışmak : Dağa doğru tırmanma yarışı (Çağatay, Kaşgari)

Hint-Avrupa dillerinden Farsçada :

Asman : Gök

Eski nord : Ass } Allah (Eski Cermen ilâhlarına verilen
Anglosakson : Os } isim.)

*
**

7 — Profesör Dr. Dilemre'nin neşredilmiş bir yazısından aldığım şu kelimeler bu bahsın en tipik misallerindendir :

1 — Ün : Şöhret (K. T.)

Öğünmek : Kendini medhetmek (K. T.)

2 — Un : Tertip (Kuran tercümesi)

Ugun : Karar (Hürşit ve Ferahşat)

3 — Ura : Fali hayır (Garp Türkçesi)

Uğur : » (K. İ., D. L.)

4 — İt : İktidar (T. D.)

İğit : Kudretli (Uygur Metinleri)

5 — İş : Zorluk (K. T.)

Eğışmek : İnat etmek (Garp Türkçesi)

6 — Eç : Hemşire (» »)

Egeç : » (Balkar)

7 — Uz : Selâmet, sulh (K. T.)

Uğuz : Mübarek, kutsî (Çağatay B. T. L.)

8 — Us : Sekinet, mantık (K. T.)

Ukus : Zekâ (D. L. T.)

9 — İm : Kapalı söz, remz (D. L. T.)

İğim : Kuruntu (Garp türkçesi)

10 — İr : Erken (D. T.)

İğirik : Fecir (Garp türkçesi)

*
**

8. A — Klâsik ekola göre (g - v) tebadülü:

Frankça : Witan }
Fransız : Guider } Kılavuzluk etmek, sevketmek.

Frankça : Wardon }
Fransız : Garder } Muhafaza etmek.

Olmuştur

8. B — Hint-Avrupa : Gueio

Sanskrit : Jivah (civah) } Canlı, dir.

Lâtin : Uiuos (vivos) }

Grek : Bios

Eski İrlanda : Beo } Can, hayat.

olur.

*
**

9 — Güneş Dil Teorisine göre konson değişimleri:

- 1 — Ğ, y, g, k, h
2 — v, f, m, b, p

*
**

10 — Kategorilerine göre iğit kelimesi dokuz şekil alabilmektedir, onlar da şunlardır :

İğit = İyit, igit, ikit, ihit
İvit, ifit, imit, ibit, ipit

*
**

11 — Bu kelime bütün Türk lehçelerinde halen yaşamaktadır. Şunlar canlı misalleri olabilirler:

Ev }
Ive } Acele (Aybetülhakayık)
Eve }
İvik acele
İvek acele, çevik (D. L. T.)
İveti acele (Anadolu)
İvi }
Evi } İstimal (Garp. Radlof.)
Eveti Seri (Anadolu)
Evdı Acele (T. D. müteferrika)
Evdik Acele
İvitlemek İstimâl (Anadolu)
İvit (Çuv.) fırlatmak, atmak.

*
**

12 — İğit ve ivitin Hin avrup dillerinde karşılıkları :

A — Hind-Avrupa ana kök: (qéi)
Grek : Kio = Gitmek, uzağa gitmek.
Lâtin : Cio (kio) = harekete getirmek.
Cornwall «Kornvol ölü kelt dili» = ke
Breton : Kae
Sanskrit : Kit = gitmek, kovalamak

B — Hind-Avrupa ana kök: (Madh)

Lâtin : Vado = giderim
Es. Nordea : vadha = gitmek
Anglasaks : vadan = gitmek
Eski yük. Alm. : vatan = gitmek

C — Hind-Avrupa ana kök: (sidh)

Sanskrit : Sadhatı Bir hedefe doğru ilerlemek.
Avesta : Haidhišta bir hedefe doğru götürün
Grek : İdhio Zorlama, ileri doğru hücum

*
**

13 — İğit ve ivitin başka dillerde karşılıkları :

Sami

İbranice : Atha = geçmek, gitmek
Arapça : Eta = geldi
» : Âde = geri geldi

Ham

Eski Mısır : it = uzaklaştırmak, alup götürmek,

Fin — ugar

Fin : Kayda « keyde » = gitmek
Macar : Ki = dışarıya doğru hareket gösteren lâhika

Yakın Asya dilleri

Sumer : Ed = çıkmak
gud, kit, git yükselmek uzaklaşmak
Eti : İt = git
» : İtten = gidiniz

*
**

14 — (İt) kelimesine elemanlar katılınca :

- A — (· + z) : Âli (Koman)
Ediz
İdiz } : Yüksek, yücelmiş, kıymetli (Uygur)
B — (· + s) : Edis = (Uygur) mürtefi
C — (· + c) : İtçi = (Uygur) halik
Ç — (· + k) : İtik
D — (· + n) : diken

*
**

15 — (it) kelimesinin ana kökü muhafaza ederek aldığı şekiller:

- Yitiz
Çitiz
Sitiz
Titiz } Çalâk, keskin, sivri

Hind-Avrupa şekli:
Vitesse (fransızca)

*
**

16 — Yetiz, çitiz, sitiz, titiz kelimelerinin muhit ve sosyoloji tesiri ile yan ve yakın manalar içinde kullanıldığını gösteren misaller:

Yakutçada: Sitis = Öc ve intikam almak, birinin arkasından yetişmek, kovalamak

Yakutçada: Cet = Yeğit, olgunluk, erlik, insan yaşının parlaklık devri

Çağatay : Çet = Muharebe, kuvvetli, savaş

- Garp Türkçesi { Çete
Çetin
Çetrefil
Çatmak
Çatışmak

Kırgız: Çetiz = açık göz, dönek, aceleci, çevik

Kırgız: Cetis = 1 — irmek, ve olgunlaşmak 2 — nazlanmak
sıarmak, yüzüzlenmek
Altay : Yit = (yegit) = delikanlı, yegit.
Çuvaş: Çit = dayanmak, tahammül etmek.

*
**

17 — (st) Fonemindeki (s) nin (ğ) olduğunu şu misallerde görüyoruz:

Farsça	: Sitiz
Pehlevi	: Stej
Avesta	: Stij
Sanskrit	: Tej
Grek	: Stizo
Lâtin	: (in) stigare
Almanca	: Stechen
Hind - Avrupa anakök:	Stek

Bunlardaki ana kelime (ğ) tek'dir; türkçeleri şunlardır:

Teğmek	= Harbetmek (Orhon)
Teğ	= Saldırmak, hücum, hamle (Fars B. T. L.)
Tokuş	= Dokunma, müsademe, cenk, savaş (B. T. L.)
Tokımak	= Vurmak, döğmek (Kazan B. T. L.)
Tik	= Bir şeyle veya bir şeye vurmak, çarpmak, fiske vurmak, sokmak (haşerat için) (Pekarski: Yakut)
Tik	= Dikmek, sokuş (arı, yılan gibi), (Pekarski s. 2666)

*
**

18 — (it) (V. + K) elemanı olarak şu şekilde kelimeler çıkarır:

Türk	: Atak
Türk	: Atagasta = (Yakut) hücum, Taarruz.
Fransız	: Attaque
Fransız	: Attacher

*
**

19 — Türkçe (Teğ, tak, tok) mak kelimelerinin Hind - Avrupa karşılıkları:

(A) Hind - Avrupa ana kök: teg
 Sanskritçesi: Takti = Silâh atar, acele eder, hücum eder
 Avestacası : Taka = Koşuş
 Farsçası : Tak = »
 Litvancası : Teku = Akmak, koşmak
 Slavcası : Tok = Cereyan

(B) Hind - Avrupa ana kök: tag
 Grekçe : thiğgano = dokunmak, değmek
 Lâtince : tango (tâge) = dokunurum
 Avam latince: toccare = değmek
 Gotça : taikns = dokunma izi, işaret, değme
 » : tekan = değmek, dokunmak
 Flamanca : tokken = vurmak, tokmak
 Fransızça : toquer = tokmak
 Lâtince : tactus = dokunma
 Fransızça : tact = dokunma

*
**

20 — Türkçe dokunarak ve söyleyerek işaret manasına (değ)-mek, (de)-mek (sumercesi «dug») kelimelerinin Hind - Avrupa şekilleri:

Lâtin : dicare } söylemek.
 dicere }
 Lâtin : digitus } Parmak.
 Grek : daktylos }

*
**

21 — Yine bu asıldan :

Almanca : Zeugen = şahitlik etmek
 Zeigen = göstermek
 Zichen = çekmek
 Zeichen = işaret.

*
**

22 — Güneş - Dil teorisinin paleo - sosyolojik sahada semantik tatbiki :

Almanca rica ve dua manasına gelen «Beten», «bitten» kelimeleri :
 «Got» : Bidjan yalvarmak, rica etmek.

Anglosaks: Bidden » » »

Eski Nord: Bidhja » » »

Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.

Grekçesi : Pith (fith) = istirham etmek, rica ile elde etmek.

Lâtincesi : Fido = birisine teslim olmak.

Türkçe karşılıkları:

Batan : Telkinci rahip (sumer) (Deimel, glossar)

Ağabıtta : Hayır dua ile selâmetlemek, ölülere dua okumak Pekarski. yak. s. 14

Ağabıttan: Dua okumak (Pekarski. Yak. s. 14)

Ağabıttah: Bir rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. s. 14)

BütmeK : İyman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhon, Radlof. s. 1897)

Büdüm : İyman etmek, sadakat (Televut, Radlof. s. 1409)

Badalmak: » », ısrar etmek, (Kırgız, Radlof. C. IV)

*
**

23 — Eleman olarak :

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit yani papas, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü arapça da bu kelimenin âbid olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin âramice abba dan Hint-Avrupa dillerine

Almanca	: abt	} Manastırlara mahsus (baş rahip)
İngilizce	: abbot	
Muahhar Lâtince	: abbat em	
Anglo Saksonca	: abbed	
İtalyanca	: abate	

olarak geçtiği kabul edilirse de türkçe abba (baba) aslındandır; Hind avrupa şekilleri şunlardır:

Hint - Avrupa : apa : baba, büyük
 Grek : Appha: »
 Got : Aba : aile reisi
 Eski izlanda : Afi : » »

24 — (ağabit) in bir şekli de «bit» dir :

Türkçe Bütçü : mutekit, müemmen (Uygur. B. T. L.)

Bütmek: iman etmek, sebat etmek, sadık olmak.
(Uygur B. T. L.)

Betmek: İman etmek (Kazan B. T. L.)

Butmak: » » (Behçetülhakayik)

Bütgin : Müemmen : (Kıyası Rabguzi)

Bütöy }
Bötöy } : Hamail, muska (Kazan Radlof c. IV)

Büdik : Raks, dans (dinî)

Hind - Avrupa dillerinde de

Hint - Avrupa k. Bhcudh arz ve taktim, dua, heyecan vecd hâli.

Sanskrit : Bodhatı = Uyanıktır

Ezki İzlanda: Bjodha = Sunmak, taktim etmek

*
**

25 — (Ağabit) + al. olunca :

Türkçe : Apdal (bazı tarikat dervişleri).

Yakutça : Abıdal : Rahib

Arapça : Ebdal.

Onamastik şekli: Ephtalite «eftalit»

Arapça : Bedel }
Fransızca : Fidéle } Dinî manada

*
**

26 — (Agab) yani ab ana kelimesine (V. + ğ) ve bu kategoriden elemanlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çıkar, meselâ :

Türkçe : Bay = Asîl, zengin, gani.

Baya = Allah

Beya = » kadim [Çağatay B. T. L.]

Bayat = » » [Çağatay, Uygur, Radlof]

Bağı = Sihir, efsun [Lehçei Osmanî]

Büğü = Sihir

Büyük = Âli, bâlâ, celil, cesîm, muazzam
(hep Allah isimleri)

Bik }
Bek } = âmir [Çağatay lûgati]

Bunlara mukabil Hint-Avrupa dillerinde :

Avesta : Bağa = Allah, efendi

Slav : Bog = »

İngiliz : Big = Büyük

Slav : Bogat = Zengin

*
**

27 — Paleo - Sosyolojinin maddî hayatta tetkiki :

Sumercede: Eb = mahal, yer

Ub = » »

İb = » »

Ab = » mesken

Deimel, Glossar.

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

eb

ef

em

ev

ep

iv

üğ

üy

öy

Hane, mesken (çeşitli lehçeler Radlof. c. I.)

Hane (Çağatay B.T.L.)

Mesken (Çağatay Radlof c. I.)

Bu kelimenin Hint - Avrupa ana kökü «au» dir.

Hint lehçeleri : ava = ev

Grekçesi : iaio = uyurum

» : aulis = geceliyecek yer, konak, menzil

» : auli = mesken, avlu

Almanca : av = ada, sulak yer, sosyal

Anglosakson : eg = ada

Eski Nordça : ey = ada

Bu kelimeler bizim oba, avlu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.

*
**

28 — V. + K olarak:

Bük : Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)

Büge : Bent (Garp lehçesi)

Puk : » (Televut Rad. C. IV.)

Bağ : Meyve bağçesi

Bugu : Bağ (Altay. altay grameri)

29 — Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hint - Avrupa «Bük» lerinden :

Fransızca	: Bocage	küçük orman
Eski Lâtince:	Boscus	» »
Grekçe	: Pyksos	şimşir ağacı
Lâtince	: Buxus	» »
Almanca	: Buehe	kayın ağacı

*
**

30 — Kuvvet ve kudret anlamı veren «bük» ler:

Büke	: Pehlivan atlet (Orhon)
Böke	: Kahraman (Garb)
Bükü	: Kâhin, âkıl, âlim (Kaşgari)

*
**

31 — Hind - Avrupa karşılıkları

Sanskritçesi	: Bhaj	: Bükmek, iğmek
Grekçe	: Feugein	: (kaçmak)
Lâtince	: Fugere	: Kaçmak
Gotçe	: Biugan	: Bükmek, iğmek
İzlânda	: Boygja	: » »
Anglosakson:	Bugan	: » »
Almanca	: Biegen, Büeken, Beugen.	

*
**

32 — Bek şekli ile de:

İrlandaca	: Bac	: Çengel
Lâtince	: Beccus	: Gaga } }
Fransızca	: Bec	: » } }

*
**

33 — Bakan ve bekçiye eş Hind - Avrupa kelimeleri:

Almanca	: Wache	: Bekçilik, nöbet, beklemek.
Eski Nordça	: Vaka	: » »
Anglosakson	: Wacu	: » »
İngilizce	: Watch	: »
»	: Wake	: uyanık olmak
Gotçe	: Wakan	: uyanık olmak

*
**

34 — «Bük + et» biçiminde:

Türkçe	: Büket	: bend [Çağ. Pavet de Court].
Böket	: »	[Çağ. Rad. c. IV]
Böget	}	» [Garp Türkçesi]
Büget		
Büvet		

Bögöt : Mania, sed [Kırgız Rad. c. IV]

ve figüre anlamda:

Beket : Hudut, hudud karakolu (Garp T. ve Kırgız) bekitmek, bekütmek, beketmek böketmek yani tahkim, tarsin takviye kelimeleri hep bu aslın mecazî medlûllerine işaret eder. Bu kelimelerde Bük aslına (. + t) katılarak olmuş kelimelerdendir.

Yakut Lehçesi : Böğötüy : Sağlamlaşmak, muhkemleşmek, berkimek

» : Böğötük : Sağlamak, muhkem, berk

*
**

35 — Bu kelimeye hem semantik hem morfolojik bakımdan Eş olan Hind-Avrupa kelimesi:

Almanca	: Bucht	= Küçük liman, mersa, koy
Garp Cermencesi	: Buhti	= bükülme, kıvrılma
Orta İngilizce	: Boght	= » »
Orta aşağı Almanca:	Bocht	= » »
Eski Nordça	: Böt	

*
**

36 — Yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyette:

Buyet	}	: Yastık, hamut yastığı (Balintin)
Bövet		
Pivet	: » » »	(Çuvaş Lûgati Paasonen)
Pit	: Kılıp	(» » s. 198)
Vid	: Örtmek, gipdirmek, gölge yapmak (Çuvaş. Zolotnitki. Lûgati s. 27)	
Vide	: Ahir (Çuvaş. Paasonen s. 293)	

*
**

37 — Almanca «Bueht» tan «Bett»e istihale :

A.	{	Şimal Almançasında :	Bett	:	Ehli hayvan ağılıdır.
		Norveç lehçesinde :	Bed	:	Bir hayvan yatağı
		İsveçcede :	Baedil	:	» »
B.	{	Hint-Avrupa ana kök:	Bhodh	=	eşmek, toprağı kazmak
		Lâtince :	Fodere	=	» » »
		Litvanca :	Bedu	=	Çukur
		Kmyr :	{ Bedd		
		Breton :	{ Bez (dz)	=	Çukur, hendek

Türkçe eşleri :

Baz	:	Hendek [Karayim Radlof c. IV.]
Biz	:	Mağra [Çağatay. B. T. L.]
Biz	:	Ağaç kovuğu, yuva [Azerî. Radlof. IV. s. 1784]
Boz	:	Ehli olmıyan, ekilmıyen [Kamus tercümesi ; Garp lehçesi]
Bos	:	Meskûn olmıyan, تنها [Garp Türkçesi]
Basaga	:	Mezar, kabir [Çağatay. B. T. L.]
Bozaki	:	Serseri [Kırgız. Radlof. c. IV]
Bisik	:	Beşik, salıncak [Pekarski. S. 477]
Mitil	:	Yüssüz ve çarşajsız yorgan [B. T. L.]

*
* *

38 — Türkçede elbise anlamı verenler :

Böz	:	Hırka [Tuhfettüzzekiye]
Besmet	:	Hırka [Kazan B. T. L.]
Bezek	:	Elbise [Çulluk kapan lûgati]
Bizek	:	Kıyafet [Mukaddimetüledep]

Bu kelimelek (. + t) unsuru olarak da aynı manayı verirler.

Post	:	Hayvan derisi, nikap, makam, yer	} B.T.L
Pusat	:	Çamaşır, zırh ve emsali korunma âletleri «Garp»	
Postal	:	Bir nevi ayakkabı «Garp»	
Postav	:	Bir nevi yün kumaş «Kazan»	

*
* *

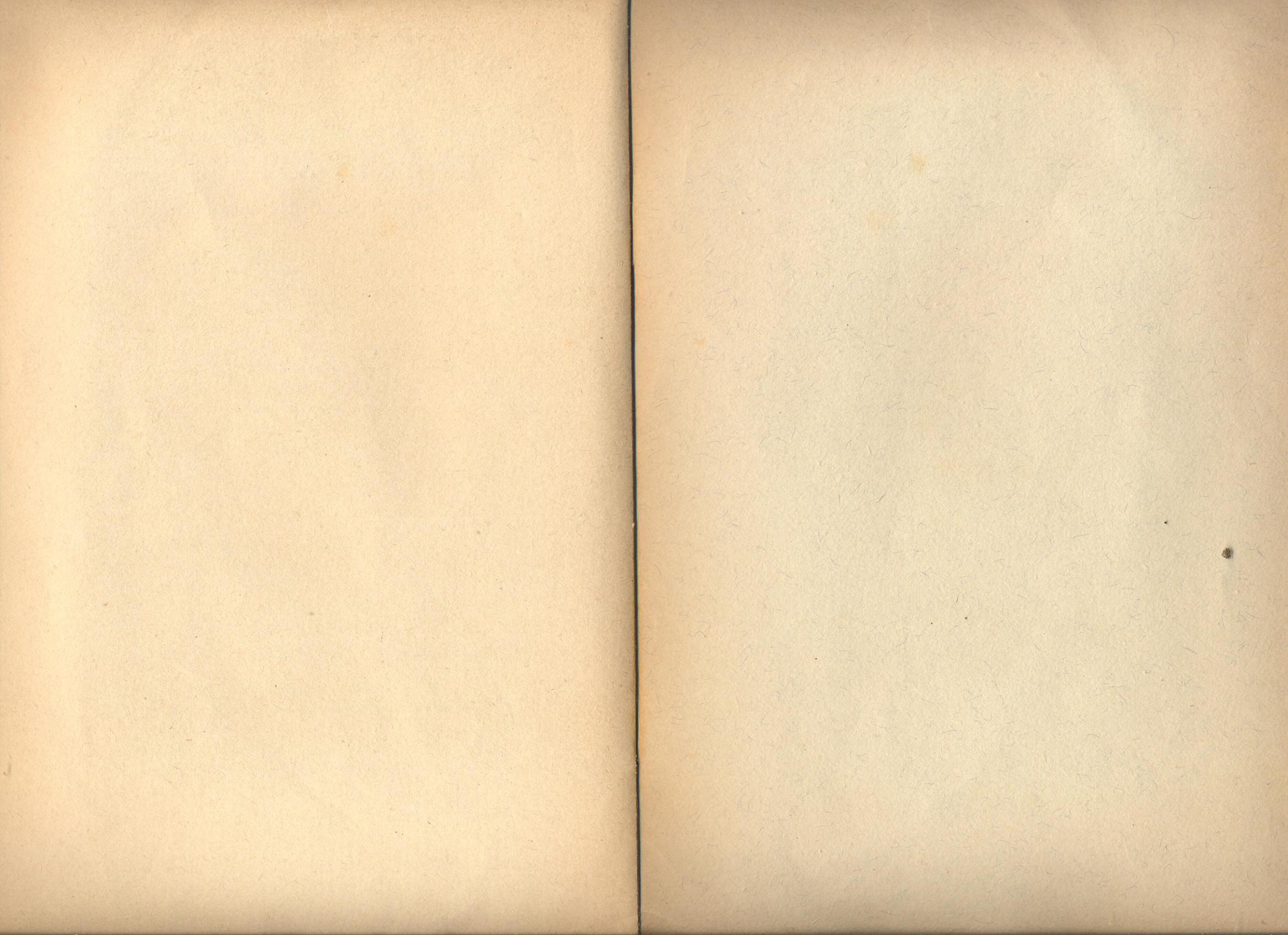
39 — . + s elemanı da alarak :

<u>Eski Fransızca</u>		<u>Yeni Fransızca</u>
Beste		Béte = Hayvan
Pasturage		Pâturage = Mer'a
Bastir		Bâtire = İnşa etmek

*
* *

40 — Hint-Avrupa dillerinde elbise anlamı verenler :

Sanskrit	:	Vasanam = elbise	} (1)
Gotçe	:	Vasyan = giyinmek	
Lâtince	:	Vestis = elbise	
Grekçe	:	Gestra = giyinmek	

T. D. K.

02571

\$ 10

Prof. H. Reşit Tankut'un
GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE
Pankronik usulle ve Paleo - Sosyolojik dil tetkikleri
adlı tezinde geçen
ÖRNEKLER

1936
İSTANBUL
DEVLET BASIMEVİ